

Roks synpunkter på Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld – ett utbildningsmaterial

Roks välkomnar att *mäns våld mot kvinnor* lyfts fram som det framträdande samhällsproblem som skriften behandlar. Vi välkomnar att avsnitt finns om äldre och funktionsnedsatta kvinnors utsatthet. Vi har också allvarliga synpunkter på nuvarande skrift.

Roks synpunkter på arbetet enligt SOSF 2014:5

I vår återkoppling till Socialstyrelsens utskick angående arbetet med SOFS 2014:5 framträder en mycket mörk bild av socialtjänstens arbete, sett ut kvinnojourernas perspektiv. Våra jourer menar att kunskapen om mäns våld mot kvinnor hos socialtjänstens handläggare många gånger är låg samtidigt som anspråk på att kunna våld är framträdande. Våra jourer vittnar om ett ökat arbete med att hantera handläggare vars prestige på fältet står i vägen för ett fruktbart och på kunskap, svensk lag och Istanbulkonventionen baserat stöd till den våldsutsatta kvinnan och hennes barn. Våra jourer vittnar vidare om en hög tolerans för våld hos socialtjänstens handläggare, en praktik där mödrars och barns berättelser om våld rinner undan utan att tas på allvar och utan att ges en plats i de utredningar som görs.

Den framkomna bilden menar vi manar till ett förändringsarbete av socialtjänstens arbete med våld, på djupet.

Skriftens teoretiska ramverk.

Det valda perspektivet, en ekologisk förståelse, baserar sig på ambitionen att förklara mäns våld. Det innebär att ett antal parametrar antas förklara varför mannen (eller kvinnan) använder våld.

Detta är en mycket anspråksfull utgångspunkt, för socialtjänsten rent olämplig. Anslaget kan jämföras med att försöka förklara varför någon är religiös. Det låter sig inte göra på ett tillräckligt säkert sätt.

Risken med att ändå försöka förklara våld är att det samtidigt legitimeras. När våldet knyts till en orsak ligger det nära till hands att se hur två parter har samagerat för att skapa de orsaker på vilka våldet är en reaktion. Indelningen i olika typer av våld (partnerterrorism, situationsbundet våld etc) illustrerar detta. Här försvinner våldets konsekvenser och görs till en ökonad händelse mellan parterna. Detta missar det som är så farligt med att en man använder våld – nämligen att han gör det i ett sammanhang där dels våld är så utbredd att det ingår som kontext i kvinnors liv (se tex Slagen dam 2001 eller andra omfångsundersökningar) och dels att det tenderar att nästan utan undantag knyts till hennes sätt att vara som kvinna och hans sätt att vara som man, dvs att parterna själva konar våldet.

Ett närliggande exempel är det vi ser inom en hederskontext, hur kvinnans agerande (slampig, okysk) sägs vara det som orsakar våldet. I förlängningen av resonemanget antas kvinnan kunna undvika våld genom att ändra sitt beteende.

Roks menar att det är en återvändsgränd att orientera sig efter påståenden om orsaker. Mannen slår för att han väljer att göra det. Vilka orsakerna är är ytterst svårt att etablera. Män använder dock olika förklaringar för att legitimera sin våldsanvändning. I Sverige är inte explicita hänvisningar till "heder" legitima. Däremot kan "ilska i samband med separation" vara det, liksom "kontrollförlust i samband med berusning". Det är viktigt att socialsekreteraren får kunskap om dessa processer, där kvinnan lätt görs delaktig i hans våldsanvändning.

Här kan nämnas det som kallas "ömsesidigt kontrollerande våld". Det sägs inte hur ovanligt det är. Roks saknar en diskussion om att i praktiken är det såhär våldsutövande män beskriver det som skett. Det behöver inte betyda att det stämmer, en som arbetar på socialtjänsten och möter våld måste känna till och kunna parera detta för att det ska gå att arbeta med våldet.

Ett sammanhållet perspektiv

Roks förordar starkt att ett sammanhållet perspektiv på våld ska anläggas i skriften (Westerstrand 2010).

En jämförelse mellan det av Socialstyrelsen använda s.k. ekologiska perspektivet och det sammanhållna perspektivet är på sin plats: Den ekologiska förklaringsmodellen kan sägas lägga ihop olika antaganden om orsakerna bakom våldet. Dessa formuleras sedan i ett antal våldstyper, baserade på den föreställda intentionen hos gärningsmannen (s. x om situationsbundet partnervåld etc).

Det feministiska perspektiv på våld som Roks arbetar med och förordar håller istället samman våldets olika uttryck, arenor och grader, i en sammanhållen bild av kvinnors och barns utsatthet.

Enligt det sammanhållna perspektivet blir det viktigt att se hur våld kan ta sig många olika uttryck (från "det lilla" till det grova, det kan vara psykiskt, ekonomiskt, fysiskt, hotelser och/eller sexuellt) utövas på många olika arenor och riktas mot olika personer men där en del personer "sitter ihop" (mammans och barnet). Med ett sammanhållande av våldets uttryck, former och arenor blir kvinnors och barns livssituationer med våld synliga och kan tas på allvar som den allvarliga begränsning i deras frihet och frid som våldet är.

I artikeln Kung slår dam (Westerstrand 2010) görs en genomgång av olika perspektiv på våld, med användbara referenser.

Våldets konsekvenser (istället för dess orsaker)

Ytterligare viktigt är att kunskap om våldets konsekvenser vägleder analysen. Den våldutsatta kvinnan kan, beroende på vilken fas av våldsprcessen hon befinner sig i, ha olika svårigheter med att uttrycka sin situation. Hon kan till och med göra motstånd mot att se sig själv som våldutsatt. Detta ställer krav på den som möter henne.

Här behövs därför kunskap om hur våldsutsatthet kan påverka hur kvinnan, också om hur hon agerar efter att hon lämnat mannen en gång. Det behövs ofta ett långsiktigt stöd för att hon ska kunna bryta sig loss från honom helt. Socialsekreteraren behöver denna kunskap för att kunna fatta långsiktiga beslut.

Motstånd hos den som möter kvinnan

Även den som möter kvinnan och barnet behöver vara medveten om sina reaktioner. Forskningen visar att ett motstånd finns hos många mot att se och hålla kvar våld som våld (Eriksson 2003, Mellberg 2003, Eldén 2004, Westerstrand 2010, Lundgren et al 2012). Forskningen talar om att våld "tenderar att försvinna".

Sätt på vilka våldet lätt försvinner kan vara att det fragmenteras – hennes våldserfarenheter ses som enstaka och inte relaterade till varandra – det kan bagatelliseras och även kontrasteras (dvs antitesen till ett sammanhållet perspektiv). En välkänd kontrastering är den där gärningsmannen förväntas vara speciell och förete osympatiska drag, medan den pappa eller man som presenterar sig som trevlig och adekvat antas inte ha kunnat utöva våld. Se också ovan om sökandet efter våldets orsaker som en väg under vilken våldet kan fås att försvinna.

Andra sätt på vilka våldet försvinner är att kvinnan tolkas som inadekvat eller rörig. Vi därför beskrivningar om hur en kvinna som utsatts för våld kan upplevas av andra. Som en konsekvens av våldet kan hon ha svårt att berätta enligt en röd tråd, hon kan ta tillbaka sina uppgifter eller ändra sina uppgifter. Det är tecken på våldsutsatthet och betyder inte att det hon säger inte är trovärdigt.

Grupper och våldsformer vi saknar

Materialet inkluderar inte kvinnor med psykisk ohälsa. Det är en mycket utsatt grupp kvinnor vad avser mäns våldsutövning. Vi saknar också ekonomiskt våld som våldsform. Generellt är denna våldsform inte tillräckligt belyst. I spåren av covid-19 kan en ökad ekonomisk utsatthet väntas med ökad risk för att ekonomin också blir ett medel för våldsutövning.

Fokus på henne – vårdnadstvister försvinner

Vi menar att det är problematiskt att vårdnadstvister tas upp utan att nämnas mer. En "infekterad vårdnadstvist" kan allt som oftast bero på att det förekommit våld, inte att våldet uppstår pga vårdnadstvisten. Vi saknar därför resonemang om den våldsutövande pappan och de stora krav det ställer på handläggare att kunna se och orka hålla kvar kvinnans berättelse om våld i de egna tolkningarna. Problemfältet med pappors våld är enormt och måste inkorporeras i ett material som detta (Diesen 2021).

Roks är också kritiska till det sårbarhetsperspektiv som anläggs i stora delar av rapporten. Hennes våldsutsatthet framträder närmast som en egenskap på hennes sida. Återigen saknar vi gärningsmannen i framställningen.

Fokus på den avvikande mannen

Roks saknar också beskrivningar av de våldsamma männen som helt vanliga män. Det behöver inte vara så att han som är våldsam har en psykiatrisk diagnos eller annat som

nämns. Många män är vältaliga, har ordnade liv och vet hur de ska framhäva sig för att de inte ska misstänkas kunna använda våld. Problematiskt därför att framställningen handlar så mycket om att det ska finnas en "yttre orsak" inom mannen, som exempelvis arbetslöshet eller diagnos.

Att skydda henne

Vi saknar ett avsnitt om att skydda kvinnor från våld. Inte utifrån ett praktiskt perspektiv då det kanske inte är syftet med materialet men det saknas kunskap om i vilka lägen en kvinna ska ges skydd, och vikten av att både ge stöd och skydd. Inte bara skydd i form av ett boende. Kvinnan själv är det bästa skyddet och hon måste därför byggas upp igen efter att hon blivit utsatt för våld. Det handlar om kunskap som socialtjänsten behöver för att kunna bedöma rätt utförare av sina insatser.

Det behöver finnas en kunskapsgrund som gör att socialtjänsten kan besluta om sammanhållet stöd och skydd, inte bara skydd.

Barn som bevittnar och utsätts för våld

Varför används begreppet "bevittna" i avsnittet när det är "upplevs" som används inom forskning och dessutom blir mer och mer utbrett inom socialtjänsten?

Våld i ungas relationer

Avsnittet är helt könsneutralt vilket är problematiskt. Det borde lyftas att även i den här åldersgruppen är det absolut vanligaste att det är killar som utsätter tjejer för våld.

Våldsmönster vid våld mot barn

Roks menar att det bör tas upp att våld mot barn kan vara ett sätt att få barnet att lyda, som uppfostran.

Vi saknar en beskrivning om att risken att barnet utsätts för våld är 10 gånger större om mamman är utsatt för våld.

Försummelse, det saknas att det kan bero på att föräldern inte har förmåga, inte bara "inte hittar sin förmåga". Kan exempelvis bero på en kognitiv funktionsnedsättning.

Hedersrelaterat våld och förtryck och sexuellt våld

Vi har av tidsbrist inte hunnit gå igenom detta avsnitt men vill säga att sexuellt våld är en central del av utsattheten inom sammanhang där tal om rykten, oskuld och heder används, för barn, unga och vuxna kvinnor. Att "heder" används för att legitimera våld betyder inte att den utsattas sexuella integritet respekteras. Tvärtom blir utrymmet att begå sexuella övergrepp stort för den som gör det inom ramen för starka bud om skam och heder kopplat till kvinnors sexualitet.

Könsdifferentierad missbruksvård

Bra att det tas upp, men den här aspekten borde också framgå när det kommer till skyddade boenden generellt.

Istanbulkonventionen

En grundläggande sak är att vi saknar referenser till Istanbulkonventionen som är juridiskt bindande och ska ligga till grund för staternas arbete mot mäns våld mot kvinnor.

Sammanfattning

Socialstyrelsen har sedan länge varit en kunskapsbärande myndighet vad avser mäns våld mot kvinnor. Vi menar att detta material är bättre än många andra skrifter vi har tagit del av på området från myndigheten. Den nämner mäns våld mot kvinnor särskilt och den lyfter vissa grupper kvinnor där stödet behöver utformas särskilt. Likväl är luckorna stora.

Just därför kan materialet också sägas vara riskabelt i dess nuvarande form. Vi uppfattar att central kunskap vars termer och begrepp associeras med forskning och potential att skapa förändring, har använts i texten men "tuggats och spottats ut", utan att den förändrande potentialen i analyserna har bevarats. Därmed riskerar materialet att bli en del i den materia som bygger upp tron på att socialtjänsten har kunskap om våld, medan den i själva verket reproducerar våldets osynlighet och därmed kvinnors och barns utsatthet.

Roks menar att en ytterligare och forskningsbaserad kompetens måste till i arbetet med att färdigställa utbildningsmaterialet. God ansatser och saker att bygga på finns!

Jenny Westerstrand, ordförande Roks

Maja Ahrman, vice ordförande Roks

Referenser

Diesen, Eva; (2021) Våld och vårdnad, Andra upplagan. Roks.

Eldén, Åsa; (2003) Heder på liv och död. Våldsamma berättelser om rykten, heder och oskuld. Acta Universitatis Upsaliensis.
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:163085/FULLTEXT01.pdf>

Eriksson, Maria; (2004) I skuggan av pappa. Familjerätten och hanteringen av faders våld. Gondolin förlag. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:163945/FULLTEXT01.pdf>

Holmberg, Carin & Holst, Wiveca; (2020) Oslagbara damer. Fragment ur Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer (Roks) politiska historia. Roks.

Lundgren, Eva (m.fl); (2001) Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige. Brottsoffermyndigheten, Uppsala universitet.

<https://www.brottsoffermyndigheten.se/Filer/B%C3%B6cker/Slagen%20dam.pdf>

Mellberg, Nea (2002); När det överkliga blir verklighet. Mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder. Borea, Umeå

Westerstrand, Jenny; (2010) Kung slår dam. Våldsforskningsmetodologi i ett våldsamt jämställt Sverige. Sociologisk forskning Vol. 47, nr 3, s. 5-34
<http://du.diva-portal.org/smash/get/diva2:812714/FULLTEXT01.pdf>